

ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ:
НАУКОВІ ЗАПИСКИ

ТЕОРІЯ ТА МЕТОДИКА НАВЧАННЯ

УДК: 373:[78.071.5:780.614.131]

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.13629827>

Виконавський комплекс учнів дитячих музичних шкіл за класом гітари

Сунь Дзяньнань

аспірант кафедри освітології та інноваційної педагогіки Харківський національний педагогічний університет імені Г.С. Сковороди вул. Алчевських, 29, 61110 Харків, Україна ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-6472-9199>

Прийнято: 17.08.2024 | Опубліковано: 29.08.2024

***Анотація.** За останні сто років класична гітара як концертний інструмент міцно затвердилася на сцені, оскільки виступи гітаристів відбуваються в найпрестижніших концертних залах у всьому світі. Щорічно в різних країнах проводяться міжнародні методичні семінари, конкурси та фестивалі гітаристів, на яких представлено різноманітні школи виконання.*

Зазначене вимагає визначення виконавського комплексу учнів дитячих музичних шкіл за класом гітари, що зумовило мету написання публікації. До завдань дослідження належать: 1) визначення сутності ключових понять «виконавська техніка», «художня майстерність»; 2) виявлення оновлених виконавських технік гри на гітарі; 3) узагальнення науково-педагогічної літератури, присвяченої інструментальному виконавству; 4) формування

кластеру факторів, що впливають на розвиток виконавського комплексу учнів дитячих музичних шкіл за класом гітари.

У ході дослідження з'ясовано, що виконавський комплекс учнів дитячих музичних шкіл за класом гітари становлять природні здібності дітей, виконавська техніка та художня майстерність.

Виконавча техніка гітариста – це сукупність фізичних навичок, моторних рухів і прийомів, що дозволяють музиканту грати на гітарі з високою якістю і виразністю. Вона включає як загальні аспекти, такі як правильне тримання інструмента, постановка рук і пальців, так і специфічні технічні прийоми, що використовуються для виконання різних стилів музики. Виконавча техніка гітариста є основою для розвитку музичності та творчого потенціалу.

Поєднання наявних музичних здібностей і виконавської техніки є основою для розвитку художньої майстерності. Художня майстерність гітариста – це здатність передавати музику не лише технічно досконало, але й емоційно та виразно, створюючи у слухача глибокі враження. Вона включає в себе не лише технічні навички, але й розуміння музичної форми, здатність до імпровізації, інтерпретації музичних творів, а також естетичне відчуття і вміння створювати власний унікальний стиль виконання.

Говорячи про художню майстерність майбутнього виконавця, варто зауважити, що є багато факторів, які впливають на її рівень: пізнавальні психічні процеси, емоційно-вольові процеси, технічні засоби гри на інструменті та індивідуально-типологічні характеристики учня (характер, здібності, темперамент). Опанування гри на музичних інструментах, в тому числі на гітарі, вимагає накопичення знань, навичок і вмінь.

Ключові слова: *музика, здібності, виконавча техніка, художня майстерність.*

Performance complex of students in children's music schools for guitar class

Sun Jiannan

Postgraduate student of the Department of Education Studies and Innovative Pedagogy. H.S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University 29 Alchevskikh str., 61110 Kharkiv, Ukraine ORCID: <https://orcid.org/0009-0004-6472-9199>

Abstract. *Over the past century, the classical guitar has firmly established itself as a concert instrument on the global stage, with guitarists performing in the most prestigious concert halls around the world. Annually, international methodological seminars, competitions, and festivals for guitarists take place in various countries, showcasing diverse schools of performance.*

All the mentioned points demand defining the performance complex of students in children's music schools who are studying guitar, which has prompted the aim of this publication. The research objectives include: 1) defining the essence of key concepts such as "performance technique" and "artistic mastery"; 2) identifying the fundamental performance techniques for playing the guitar; 3) summarising scientific and pedagogical literature dedicated to instrumental performance; and 4) forming a cluster of factors that influence the development of the performance complex in students of children's music schools for guitar class.

The research has revealed that the performance complex of students in children's music schools for guitar class comprises the natural abilities of children, performance technique, and artistic mastery.

Guitarist's performance technique refers to the combination of physical skills, motor movements, and techniques that enable the musician to play the guitar with

high quality and expressiveness. This includes general aspects, such as the correct holding of the instrument, hand and finger positioning, as well as specific technical methods used for performing various music styles. The guitarist's performance technique forms the foundation for the development of musicality and creative potential.

The combination of inherent musical abilities and performance technique forms the basis for the development of artistic mastery. Artistic mastery of the guitarist is the ability to convey music not only with technical precision but also with emotional depth and expressiveness, creating a profound impact on the listener. It encompasses not only technical skills but also an understanding of musical form, the ability to improvise, interpret musical works, as well as aesthetic sensibility and the ability to create one's own unique performance style.

When discussing the artistic mastery of the future performer, it is important to note that many factors influence its level: cognitive mental processes, emotional-volitional processes, technical means of playing the instrument, and the individual-typological characteristics of the student (character, abilities, temperament). Mastering the playing of musical instruments, including the guitar, requires the accumulation of knowledge, skills, and abilities.

Keywords: *music, abilities, performance technique, artistic mastery.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями (Вступ). Залучення дітей до музичного мистецтва сприяє моральному і загальному художньому вихованню, тому позашкільній музичній освіті належить особлива роль у духовному розвитку підростаючого покоління. Для деяких учнів музичні школи та школи мистецтв стають основою підготовки до професійної діяльності. Таким чином, успіх майбутнього виконавця залежить від якості

позашкільної музичної освіти. Клас гітари є найпопулярнішим серед інструментальних класів.

У музичному мистецтві Європи, Південної та Північної Америки поширене мистецтво гри на гітарі, яке є явищем, спільним для багатьох культур. За останні сто років класична гітара як концертний інструмент міцно затвердилася на сцені, оскільки виступи гітаристів відбуваються в найпрестижніших концертних залах у всьому світі. Греція, Іспанія, Польща, Китай та Україна – це лише деякі з країн, де щорічно проводяться міжнародні методичні семінари, конкурси та фестивалі для гітаристів. На цих заходах яскраво представлені різні стилі виконання з Європи, Південної та Північної Америки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій (Огляд літератури). Виконавський комплекс учнів дитячих музичних шкіл за класом гітари є малодослідженим з огляду на вивчення наукової літератури сфери мистецької педагогіки та музичного мистецтва. Існує низка публікацій, присвячена питанням виконавської (Сунь Цзяньнань [12], Чень Бо [14], Є. Черняк [15], Н. Михайленко [9; 10]), чи то інструментально-виконавської (В. Ходоровський [13], С. Дуда [6]) майстерності музиканта-інструменталіста. Питанню місця гітари в освіті дітей присвятили свої дослідження J. Tyler, P. Sparks [17], К. Чеченя [16]; методику формування виконавської майстерності гітаристів досліджували А. Коваленко [7], В. Грищенко [5], Б. Бурлаченко [4]; компоненти виконавської майстерності висвітлені в дослідженнях О. Башкір [1; 2], В. Блажевич [3] та ін. Формування виконавської техніки та художньої майстерності майбутніх учителів досліджував В. Лабунець, В. Сологуб.

Однак поза увагою досліджень залишилися питання виконавського комплексу учнів дитячих музичних шкіл за класом гітари як цілісного спектру забезпечення майстерності гри. Учені описують всебічність підготовки учнів

дитячих музичних шкіл за класом гітари, акцентуючи переважно на окремих її аспектах (здібностях, технічній майстерності, виконавській культурі тощо). Однак виконавська майстерність залежить від комплексності підходів у підготовці майбутніх гітаристів. Саме тому автором на підставі аналізу науково-педагогічної літератури та власного досвіду визначено музичні здібності, виконавську техніку та художню майстерність як компоненти виконавського комплексу учнів дитячих музичних шкіл за класом гітари.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Формування умінь і навичок виконавського комплексу учнів дитячих музичних шкіл за класом гітари є окремою проблемою. Комплекс умінь і навичок, необхідних виконавцю-гітаристу, можна визначити лише шляхом ретельного аналізу великої кількості робіт музикантів-педагогів та вчених. Метою статті є визначення виконавського комплексу учнів дитячих музичних шкіл за класом гітари, а також основних факторів, що впливають на його розвиток. До завдань дослідження належать: 1) визначення сутності ключових понять «виконавська техніка», «художня майстерність»; 2) виявлення основних виконавських технік гри на гітарі; 3) узагальнення науково-педагогічної літератури, присвяченої інструментальному виконавству; 4) формування кластеру факторів, що впливають на розвиток виконавського комплексу учнів дитячих музичних шкіл за класом гітари.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням здобутих наукових результатів (Результати дослідження). Загальнодіалектичний розвиток професійного музичного мистецтва створює умови для неухильного зростання професіоналізму в галузі академічного мистецтва на народних інструментах, невід’ємним складником якого є гітарне виконавство.

Гра на гітарі – це мистецтво використання гітари для виконання музики. Це може охоплювати різні стилі та жанри, включаючи поп, рок, фолк, блюз, класику, джаз та інші. Гра на гітарі може бути як професійною, так і хобі. Вона дозволяє насолоджуватися створенням та виконанням музики, спілкуватися з іншими музикантами та виражати свою творчість [12].

Виконавча техніка гітариста – це сукупність фізичних навичок, моторних рухів і прийомів, що дозволяють музиканту грати на гітарі з високою якістю і виразністю. Вона включає як загальні аспекти, такі як правильне тримання інструмента, постановка рук і пальців, так і специфічні технічні прийоми, що використовуються для виконання різних стилів музики.

Під час гри на гітарі учням потрібно враховувати вправність постановки тіла та тримання інструмента. Правильне положення тіла забезпечує комфорт та запобігає перенапруженню. У сидячому положенні ноги повинні бути надійно зафіксовані, щоб забезпечити стабільну основу для гри. Гітара повинна розташовуватися на стегні так, щоб гриф був нахилений під невеликим кутом, що полегшує доступ до всіх ладів. Ліва рука (для праворуких гітаристів) відповідає за затискання струн на грифі. Великий палець повинен розташовуватися за грифом, а інші пальці – згинатися під природним кутом для затискання струн. Права рука використовується для гри пальцями або медіатором. Важливо правильно розташовувати пальці або медіатор щодо струн, щоб забезпечити чисте звучання.

Виконавча техніка базується на трьох основних актах: мисленні, волі та пам'яті. Коли потрібно вирішити проблему, розумова діяльність активізується, і прикладання зусиль, тобто підключення волі до акту мислення, є важливою частиною цього процесу. Рухова пам'ять, яка пов'язана з розвитком рухових умінь і навичок, також відіграє важливу роль.

Окрім рухової пам'яті, педагогам-музикантам часто доводиться працювати над образною пам'яттю, яка складається з слухової, зорової та дотикової пам'яті. Гітаристи віддають перевагу дотичній пам'яті, як і пам'яті на відчуття. Удосконалення чутливості пальців, особливо правої руки, є важливим для успішного навчання гри на інструменті. Учні використовують різні методи запам'ятовування; деякі запам'ятовують рухи рук, а інші «бачать» нотний запис.

У виконавчій техніці гри на гітарі важливими є *техніки гри пальцями*: апояндо (палець після удару по струні зупиняється на сусідній струні; використовується для створення сильного і сфокусованого звуку) та іранедо (палець після удару по струні не торкається сусідньої струни; цей прийом використовується для більш легкого і делікатного звучання).

Техніка гри медіатором – це важливий аспект гітарного виконання, який включає різноманітні прийоми, що дозволяють контролювати звучання, динаміку та швидкість гри. Медіатор (плектр) – це маленький трикутний або краплеподібний шматочок пластику, металу або іншого матеріалу, яким музикант проводить по струнах, щоб видобути звук. Серед технік гри медіатором зазначимо альтернативний аплікатурний удар (чергування ударів вниз і вгору медіатором, що дозволяє досягти високої швидкості і рівномірного звучання) та *sweeping* (техніка, що полягає в проведенні медіатором через кілька струн у одному напрямку (вниз або вгору) з метою швидкого виконання арпеджіо або масштабних пасажів).

Техніка коливання звуку, що досягається шляхом швидких або плавних рухів пальця лівої руки на грифі, називається *вібрато*. Вібрато додає звучанню гітари виразності та динамічності. Виконувати плавні переходи між нотами без явних акцентів покликана техніка *легато*, що досягається за

допомогою таких прийомів як *hammer-on* (удар пальцем по струні) і *pull-off* (відрив пальця зі струни).

Зміну висоти звуку шляхом відтягування або натискання струни вгору або вниз на грифі забезпечує техніка *бендингу*. Бендинг використовується для створення плавних переходів між нотами та виразних інтонацій. Особливі ноти, що видобуваються шляхом легкого торкання струни на певних ладах, забезпечує техніка *флажолети*, яка використовується для додавання яскравості та різноманітності звукової палітри.

Заглушення струн долонею правої руки або пальцями лівої руки, що дозволяє досягти глухого і ритмічно акцентованого звучання, називається *м'ютингом* (заглушення). М'ютинг використовується в різних стилях, від класики до року і металу. Виконання нот акорду послідовно, а не одночасно здійснюється за допомогою техніки, *арпеджіо*, що використовується як в ритмічній, так і в мелодійній грі, додаючи складності та виразності до виконання.

Техніка *тремоло* сприяє швидкому чергуванню нот однієї струни, що створює безперервний звук. Ця техніка часто використовується в класичній гітарі. У свою чергу *tapping* – техніка, коли ноти виконуються шляхом удару пальцем або медіатором по струнах без використання правої руки для їх вилучення. Застосовується переважно у рок і метал музиці для швидкої гри.

Виконавча техніка гри на гітарі залежить від регулярності практик, особливо щодо координації рухів обох рук; використання метронома, що допомагає розвивати відчуття ритму і точність виконання. Якість виконавчої техніки можна покращувати методом відеозапису, адже аналіз власної гри за допомогою відеозаписів допомагає виявити помилки і відстежувати прогрес, а також за допомогою вправ для розігріву м'язів рук, щоб уникнути травмування та розтяжок.

Виконавські вміння є властивістю людини володіти системою розумових та практичних дій, які є усвідомленими, цілеспрямованими та взаємопов'язаними, які формуються шляхом застосування систематизованих знань і дозволяють їй успішно виконувати музичні твори. Їхня мета полягає в тому, щоб заохочувати учнів шукати правильні рухи на сенсорно-перцептивному рівні та прогнозувати бажані результати їхнього відтворення. Вони також допомагають учням удосконалювати свої навички шляхом автоматизації та кореляції окремих рухів, щоб відповідати художньо-образним характеристикам музики [3, с.199].

Виконавська майстерність гітариста складається з двох компонентів: м'язовоприспособлення та художньо-інтерпретаційний. Розподілена увага виконавця дозволяє контролювати м'язову напругу та гарантує стабільність під час виконання інтерпретаторських завдань. Крім того, розвиток і підтримка розумних дій, здійснюваних автоматично, є важливими; такі дії є основою пластичних професійних навичок. Для того, щоб учень добре виконував завдання, необхідні такі психологічні якості, як воля, наполегливість, самостійність, витримка та концентрація уваги. Попереджувальні та коригуючі слухо-моторні уявлення є психологічною передумовою виконавської майстерності.

Автоматизація виконавчих рухів, яка базується на сприйнятті та відчуттях, також є важливою. Базові відчуття – слухові, тактильні, рухові та зорові – є ключовими для роботи гітариста-виконавця. Пам'ять (слухова, зорова, моторно-тактильна, емоційно-почуттєва, інтелектуальна) є складовими психофізіологічного прояву фахової обдарованості учня-інструменталіста, яка має важливе значення для розвитку виконавської майстерності. Відчуття аплікатурної послідовності музично-виконавських рухів пов'язане з логікою процесуального розгортання музичного твору. Це

означає, що осмислення дорівнює запам'ятовуванню. Структура твору, послідовність технічних прийомів виконання, осмислення тонального плану фактури, голосоведення, динамічний та драматургічний розвиток – усе це зберігається в інтелектуальній пам'яті музичного матеріалу. Емоційна пам'ять зберігає асоціативні враження від природи, подій і художньої творчості, а також фіксує характер звучання та інтенсивність переживань музики в контексті концертного виконання. Напрацювання позитивних музично-ігрових автоматизмів, які, у свою чергу, закріплюються безпомилковими повтореннями, є основою для розвитку всіх різновидів пам'яті.

Зазначимо, що для отримання звуку життєво важливо не тільки його зовнішній вигляд, але й його внутрішні відчуття. Неможливо створити справжній музичний образ, якщо свідомість повністю присвячена подоланню технічних проблем. Таким чином, процес розвитку виконавських умінь учнів під час навчання гри на гітарі має бути спрямований не лише на розвиток технічної майстерності володіння інструментом, але й на розкриття художнього змісту твору.

Поєднання наявних музичних здібностей і виконавської техніки є основою для розвитку художньої майстерності. Художня майстерність гітариста – це здатність передавати музику не лише технічно досконало, але й емоційно та виразно, створюючи у слухача глибокі враження. Вона включає в себе не лише технічні навички, але й розуміння музичної форми, здатність до імпровізації, інтерпретації музичних творів, а також естетичне відчуття і вміння створювати власний унікальний стиль виконання.

Художня майстерність гітариста охоплює широкий спектр навичок і виражальних можливостей, пов'язаних із грою на гітарі та створенням музики.

Велике значення у виконавській майстерності посідає імпровізація [1: 2]. Імпровізація включає в себе створення музики «на льоту», додавання

унікальних мелодій та соло під час виконання пісень або ж під час власних композицій.

У зв'язку з цим учні дитячих музичних шкіл за класом гітари вивчають нотну грамоту, теорію музики та композицію для створення своїх власних творів; пробують себе в різних музичних жанрах, таких як рок, блюз, класика, джаз, фламенко, фанк та інші; мають можливість обирати між акустичними та електричними гітарами, а також використовувати різні типи гітар, такі як класичні, арочні, семиструнні тощо; вивчати виступи, мистецтво взаємодії з публікою та розвиток сценічної присутності; способи та умови використання гітарних ефектів та обробок, що дозволяє створювати унікальні звукові пейзажі. Гітарне мистецтво є динамічним і креативним процесом, що дозволяє музикантам виражати свою індивідуальність та гартувати своє мистецтво через звук гітари.

Говорячи про художню майстерність майбутнього виконавця, варто зауважити, що є багато факторів, які впливають на його рівень: пізнавальні психічні процеси, емоційно-вольові процеси, технічні засоби гри на інструменті та індивідуально-типологічні характеристики учня (характер, здібності, темперамент). Опанування гри на музичних інструментах, в тому числі на гітарі, вимагає накопичення знань, навичок і вмінь. У цьому беруть участь такі основні психічні пізнавальні процеси, як відчуття, спостереження, пам'ять, мислення та уява. Психічні процеси працюють нероздільно, щоб пізнати об'єктивну дійсність і життя людини. Але серед них є більш складні. Процеси чуттєвого пізнання, такі як чуття та спостереження, менш складні. Вони зазнають впливу більш складних процесів і є основою їх перебігу. Пізнавальні психічні процеси мають певні характеристики та закономірності, і вони можуть впливати на психічну діяльність як провідними, так і допоміжними способами. Усі психічні та пізнавальні процеси відіграють

певну роль у діяльності гітариста, як і будь-якого іншого інструменталіста. Відчуття висоти звуку та тембру є найважливішими відчуттями для майбутнього музиканта. Як відомо, частота коливань звукової хвилі визначає висоту звуку. Кількість, послідовність і відносна сила окремих тонів, або обертонів, у звуку відображають його акустичний склад.

Висновки. Таким чином, виконавська техніка та художня майстерність гітариста базуються на фундаментальних теоретичних знаннях, вільному використанні різноманітних технічновиражальних інструментів та критичному осмисленні та орієнтації в широкому сучасному інформаційному просторі. Усі ці фактори сприяють досконалому, інтерпретаційно-змістовному та артистичному втіленні музичного твору в реальному звучанні. Виконавська майстерність охоплює весь спектр слухо-моторних і психофізіологічних характеристик, здібностей і прийомів, а також рухів, які використовуються в музично-ігровій діяльності. Структура та зміст твору ґрунтуються на логіці використання виконавських засобів, яка спрямована на втілення технологічного та інтерпретаційного мислення музиканта.

Список використаних джерел

1. Башкір О.І. Імпровізація як наукова проблема. *Педагогіка та психологія*. Харків. 2013. Вип.43. 184с.
2. Башкір О.І. Сутність педагогічної імпровізації. *Гуманізація навчально-виховного процесу: збірник наукових праць*. Слов'янськ : Видавничий центр СДПУ, 2007. Вип. XXXIV. С. 5-9.
3. Блажевич В. Формування виконавських умінь учнів дитячих музичних шкіл у процесі навчання гри на гітарі: теоретичний аспект проблеми. *Наукові записи ЦДПУ імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки*. 2017. Вип. 157. С. 198–202.

4. Бурлаченко Б. Специфіка гітарного виконавства в контексті духовно-мистецької культури України. ПНУ імені Василя Стефаника. Івано-Франківськ, 2010. 298 с.
5. Грищенко В. І. Методика організації та роботи підліткового класичного ансамблю гітаристів: дис. канд. пед. наук: 13.00.02 / Київський нац. ун-т культури і мистецтв. Київ, 2003. 248 с.
6. Дуда С. Робота над інструментально-технічними навичками на уроках гітари як засіб формування виконавської майстерності учнів. *Шляхи вдосконалення педагогічної майстерності викладачів мистецьких шкіл в умовах трансформаційних викликів сьогодення : матеріали обл. наук.-практ. конф. з міжнар. участю* (21–22 трав. 2020 р., м. Полтава) : у 2 ч. Ч. 2 / ред. кол. : Г. С. Левченко, Н. В. Сулаєва, Ю. М. Гринь, Н. М. Ремезова, Ю. М. Комишан та ін. ; наук. ред. Г. С. Левченко ; відповід. ред. В. С. Ірклієнко, Н. О. Павленко ; упоряд. О. О. Лобач. Полтава : ПНПУ імені В. Г. Короленка, 2020. С.61-63. URL: <http://music.pnpu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/03/chastina-2.pdf>
7. Коваленко А. С. Становлення та розвиток вітчизняної гітарної освіти : монографія. Умань : Видавець «Сочінський М. М.». 2020. 228 с.
8. Лабунець В. М. Формування виконавської техніки та художньої майстерності майбутнього вчителя музики і процесі виконавської підготовки. *Педагогічна освіта: теорія і практика : зб. наук. праць*. 2012. Вип. 12. С. 361–367.
9. Махайленко М.П. Теоретичні основи формування виконавської майстерності гітариста. Автореф. дис. канд. мистецтвознавства. Київ : Національна музична академія України імені П.І. Чайковського, 2021. 21с.
10. Михайленко Н.П. Клас гітари в мистецькій школі. *Проблеми сучасності: культура, мистецтво, педагогіка: зб. наукових праць*. Луганськ, 2004. Вип. 2. С. 73-77.

11. Сологуб В.Д. Виховання майстерності гри на гітарі: музично-естетичний контекст. *Наукові записки. Серія: Педагогічні науки*. 2018. Вип.167. С.95-98
12. Сунь Цзяньнань. Вимоги до виконавської майстерності гітариста. *Психолого-педагогічні проблеми вищої і середньої освіти в умовах сучасних викликів: теорія і практика : матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції* (Харків, 20-21 березня 2024 р.). / Харк. нац. пед. ун-т імені Г. С. Сковороди. Харків. 2024. С.213-216. URL: <https://dspace.hnpu.edu.ua/handle/123456789/14706>
13. Ходоровський В. Особливості інструментально-виконавської підготовки майбутнього вчителя музичного мистецтва на заняттях концертмейстерського класу. *Музичне мистецтво в освітологічному дискурсі*. 2017. №2. С. 168–171.
14. Чень Бо. Формування готовності майбутнього вчителя музики до виконавсько-інтерпретаційної діяльності у процесі інструментального навчання. Автореф. дис. канд.пед.наук. НПУ імені М. П. Драгоманова. Київ, 2017. 15 с. URI: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/15238>
15. Черняк Є. Теоретичні та практичні аспекти формування виконавської техніки майбутнього інструменталіста. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*. 2017. № 2. С. 144–148.
16. Чеченя К. Музичне виконавство сьогодення. *Гітара в Україні*. 2008. С. 18–27.
17. Tyler J., Sparks P. *The Guitar and Its Music: From the Renaissance to the Classical Era*. Oxford : Oxford University Press, 2007. 348 p.